

FIATALOK. DE CIVILEK?

— A TÁBOROK IFJÚSÁGÁTÓL A FESZTIVÁLOK IFJÚSÁGÁIG*

A fiatalok modern és posztmodern kapcsolódásai a civil társadalomhoz

Fazekas Anna–Nagy Ádám

■ Elméleti háttér

■ Míg a civil mint kifejezés több évezredes múltra tekint vissza, a nonprofit fogalom csak a XX. század terméke. Ez utóbbi fejlődésének egyik állomásaként a civil társadalomról folyó polémiában a szakma az ún. minimalista-generalista vitától volt hangos (Pérez-Díaz 1998; Huszár 2009). A minimalisták megközelítése volt szűkebb: szerintük civil társadalom alatt szervezetek, mozgalmak sajátos kombinációja, azaz a társadalom egy önálló szférája értendő. Konkrétan a civil társadalom a nem kormányzati és nem gazdasági intézmények egysége. A generalisták tágabb fogalmi rendszerrel dolgoztak: szerintük a terület alapja egy magatartásforma, amelynek jellemzői: a korlátozott és elszámoltatható közhatalom, a nyilvánosság stb., és amely lehetővé teszi a közös cselekvést, illetve biztosítja a szabadságjogok gyakorlását, az önszerveződést (Anheier–Glasius–Kaldor 2004). A civil társadalom tehát tulajdonképpen egyfajta politikai kultúra, „civilizált” közélet, szabályrendszer, amelynek alapja a jogállam, a demokrácia, a polgári felelősség, a tolerancia. Ez – nem is olyan látenszen – bizonyos értékek melletti elkötelezettséget is feltételez, azaz e szerint a terület alapja tulajdonképpen egyfajta politikai kultúra.

A „szervezetek vs. attitűd” problematikája az igénybevevő oldaláról a „tagi viszony vs. szolgáltatások igénybevétele” kettősségé válik. Ez a fiatalok terében az ifjúsági részvétel

* Jelen cikk a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

(youth participation) sokat hangoztatott kifejezésének formaváltozásaiban, az ehhez szükséges „becsatornázási módozatok” úgyszintén nagy átalakulásain érhetőek tetten:

- az ifjúsági részvételnek a szervezeteken alapuló megközelítését összefoglalóan modern formáknak nevezhetjük. Ez esetben a szervezet a közösségért, a tevékenység lehetőségéért cserébe egyfajta látens szerződés keretében azonosulást, tagságot, szimbolikát vár el tagjaitól (lásd a XX. század gyermek- és ifjúsági tömegszervezetei);
- napjainkban azonban egyre több ifjúsági közösség mutat túl a szervezetek, a szervezettség határain. Az ifjúság korábban szervezeti tagságon keresztül, de mostanában egyre növekvő mértékben azokon kívül éli meg részvételi céljait. A fiatal egyre kevésbé adja nevét a szervezethez, hajlandó hirdetni egy közösség szimbolikáját, egyre inkább szolgáltatásokat vesz igénybe, rendezvényeken vesz részt, az együttműködés magasabb szintjén programokat szervez, együttműködés részese. Kötődése, identitása gyengébb, ugyanakkor sokrétűbb, komplexebb. Ezen nem tagságra alapuló lehetőségeket „posztmodern ifjúsági részvételi formák” néven foglalhatjuk össze.

A következőkben a tagságon alapuló, illetve a szolgáltatást igénybevevő civil kapcsolódást vizsgáljuk meg a fiatalok esetében a Magyar Ifjúság 2012, illetve az Ifjúság 2000, Ifjúság 2004 és Ifjúság 2008 adatai alapján.

Civil kapcsolatok a Magyar Ifjúság 2012 adatai nyomán

A legutóbbi országos ifjúságkutatás eredményei alacsony fokú szervezeti aktivitást tükröznek. A 15–29 évesek mindössze 27 százalékának van valamilyen szintű kapcsolata civil vagy egyéb szervezettel, azaz négyből három fiatal nem jellemez ez a fajta közéleti részvétel. Civil szervezet rendezvényén a megkérdezést megelőző egy évben a korosztály egytizede járt, s mindössze 7 százalékuk vett részt az adott szervezet tevékenységében. Konkrét szervezeti tagsággal a magyar fiatalok 10 százaléka rendelkezik, elsősorban diák-, sport- vagy szabadidős, illetve kulturális szervezethez kötődnek. A legkevésbé népszerűeknek a politikai, karitatív célú, valamint érdekvédelemmel kapcsolatos közösségek számítanak.

Szocio-demográfiai jellemzők és közéleti aktivitással szembeni attitűdök mentén azonban eltérő motiváltságot tapasztalhatunk, amelyek szignifikáns összefüggéseket jelentenek. Az aktív szervezeti kapcsolat elsősorban a 20 év alattiak és a férfiak körében gyakori. A szervezeti tagsággal rendelkezők 41 százaléka 20 év alatti, 59 százalékuk férfi. A szervezeti tagok aránya a vidéki nagyvárosokban a legmagasabb (14 százalék), a legalacsonyabb Budapesten (5 százalék). Régiós összevetésben mind a szervezeti kapcsolatok, mind a konkrét tagság szempontjából a dél-alföldi fiatalok a legaktívabbak. Körükben 18 százalék a tagok aránya, míg a valamilyen szervezeti kapcsolattal rendelkezőké¹ 34 százalék. Ezzel szemben a közép-magyarországi körében a legalacsonyabb a tagok aránya, csak 7 százalék. Az észak-magyarországi fiatalok pedig összességében a legkevésbé aktívak a szervezeti kapcsolatok terén, mindössze 21 százalékuk állt kisebb-nagyobb mértékben kapcsolatban civil szervezetekkel.

Anyagi helyzet szempontjából megállapítható, hogy annak szignifikáns hatása van a szervezeti aktivitásra (1. táblázat). A jobb anyagi körülmények között élő fiatalok körében magasabb a tagok aránya (gondok nélkül élők között 14 százalék), mint a rosszabb helyzetűek között (nélkülözők között 4 százalék). Tehát a szubjektív státusértékelés és a szervezeti aktivitás arányos. Három-négyszer nagyobb eséllyel lesz tag az, aki nem küzd anyagi gondokkal („gondok nélkül élnek” vagy „beosztással jól kijönnek jövedelmükből”), mint e téren problémás, nehéz helyzetű kortársai.

1. táblázat. Szervezeti tagság aránya a szubjektív anyagi helyzet függvényében
($N=767$; százalékos arány) ($p \leq 0,001$)

Gondok nélkül élnek	14
Beosztással jól kijönnek jövedelmükből	12
Beosztással éppen kijönnek jövedelmükből	10
Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak	8
Nélkülözések között élnek	4

Forrás: Magyar Ifjúság 2012.

Közéleti aktivitást tekintve a döntéshozói szereplőkkel szembeni bizalom is jelentős mozgatórugónak számít a szervezeti kapcsolatok terén. Az állami intézményekkel, szereplőkkel² szembeni általános bizalom országosan is alacsony fokúnak tekinthető (2,2)³. Ugyanakkor, míg mind a törvényhozó-végrehajtó aktorokkal, mind az igazságszolgáltatás intézményeivel szembeni attitűd szempontjából elmondhatjuk, hogy nincs szignifikáns különbség a szervezeti tagsággal rendelkezők (2,2) és az azokkal nem rendelkezők (2,1) attitűdjében, addig a helyi politika terén már más a helyzet. A települési polgármesterekkel szemben érzett bizalmatlanság kisebb mértékű a tagok között, mint a szervezeti tagsággal nem rendelkező fiatalok között (2. táblázat). Ez az attitűdbeli különbség abból is eredhet, hogy az állampolgárok civil aktivitása elsősorban helyi szinten valósul meg, ott érezhető leginkább a hatása, így az ezzel jellemezhető fiatalok nagyobb eséllyel kerülnek kapcsolatba a lokális politikai folyamatokkal (például közelebbi ismeretségekbe kerülnek vagy munkakapcsolatban állnak helyi politikusokkal), mint a nagypolitika szereplőivel.

Ehhez szorosan kapcsolódik a fiatalok közügyekbe való beleszólásának mértéke is (2. táblázat). Azok a fiatalok, akik valamilyen szervezet tagjai, nagyobb eséllyel látják arra, hogy akár az országos, akár a helyi politika döntéseinek meghozatala során ad a fiatal korosztály véleményére. A fiatalok egészét nézve azonban e helyütt is inkább a szkeptizmus dominál, így a szervezeti tagsággal rendelkezők körében csak ennek csekély mérseklődését regisztrálhatjuk.

Az állampolgári magatartásformák közül az önálló véleményalkotás, valamint a helyi és országos közügyekben való jártasság is szignifikáns összefüggést mutat a szervezeti kapcsolatok meglétével (3. táblázat). Azok a fiatalok, akik szervezeti tagsággal rendelke-

nek, elengedhetlenebbnek érzik a másokétól független véleményalkotást, mint jó állampolgárokkal szembeni elvárást, ellentétben azokkal, akik ennek hiányában vannak. Ugyanezt tapasztalhatjuk, ha a közéleti ügyekben való jártasságot vizsgáljuk. A szervezeti tagok fontosabb attribútumnak tekintik ennek meglétét, mint azok, akik nem rendelkeznek semmilyen szervezeti tagsággal vagy kapcsolattal. Az adatok nyomán összegezhető, hogy a szervezeti aktivitás egyfajta aktív állampolgári szerepkör meglétének szükségességét is magában hordozza.

2. táblázat. *Fiatalok véleményének figyelembevétele a politikai döntések során⁴, valamint a politikai szereplőkbe vetett bizalom mértéke⁵ a szervezeti tagság függvényében (N=8000; ötfokú attitűdskála-átlagok) ($p \leq 0,001$)*

	Szervezeti tagsággal rendelkezők	Szervezeti tagsággal nem rendelkezők
Helyi polgármesterekbe vetett bizalom	2,6	2,4
A helyi politikusokat érdekli a fiatalok véleménye	2,5	2,3
Az országos politikusokat érdekli a fiatalok véleménye	2,3	2,2

Forrás: Magyar Ifjúság 2012.

3. táblázat. *Állampolgári ismérvek fontossága a szervezeti tagság függvényében (N=8000; ötfokú attitűdskála-átlagok: 1=egyáltalán nem fontos ahhoz, hogy valaki jó állampolgár legyen, 5=teljes mértékben fontos) ($p \leq 0,001$)*

	Szervezeti tagsággal rendelkezők	Szervezeti tagsággal nem rendelkezők
Másokétól független, önálló véleményt alkotson a dolgokról	4,0	3,6
Tájékozott legyen a lakóhelyi, iskolai, munkahelyi közösségét érintő ügyekben	3,6	3,2
Tájékozott legyen az országos közügyekben	3,5	3,2

Forrás: Magyar Ifjúság 2012.

A közéleti aktivitás megítélése és a politikai szereplőkkel szembeni bizalom mellett a szervezeti tagság egy további aspektusra gyakorolt hatását is vizsgáltuk. Az információs társadalom korszakában nem meglepő folyamat és tendencia, hogy egyre többen választják a közösségi aktivitás, közösségi véleménynyilvánítás színhelyéül az internetet. Közösségi oldalak egész sora – blogok, fórumok, kapcsolatháló építő portálok stb. – áll az aktív, közügyek-közélet iránt fogékony, nyitott állampolgárok rendelkezésére. E felületek sajátja az anonimitás és a szólásszabadság magas foka, amely lehetővé teszi a konfrontációt épp úgy, mint az azonos véleményen lévők egymásra találását, a virtuális térből

kilépő, véleményének utcákon hangot adó egyének csoporttá szerveződését (lásd a közösségi oldalakon szerveződő tüntetések mechanizmusait). Éppen ezért nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az online felületeken való részvétel miként és milyen mértékben jelentkezik a szervezeti tagság szempontjából aktív és passzív fiatalok körében. E szempontok összevetése során arányosságot fedeztük fel az attribútumok együttjárását tekintve (4. táblázat). Azok a fiatalok, akik aktív használói (rendszeres látogatói) az online terek nyújtotta véleményformáló eszközöknek⁶, kétszer nagyobb eséllyel kötődnek szervezet(ek)hez, mint azok, akik nem preferálják, azaz egyáltalán nem használják ezeket a kommunikációs módokat.

4. táblázat. Szervezeti tagság aránya az online közéleti aktivitás függvényében
($N=670$; százalékos arány) ($p \leq 0,05$)

Naponta egyszer közéleti témában megoszt valamilyen hírt, vagy vitát kezdeményez az interneten	25
Közéleti témában még sosem osztott meg hírt vagy kezdeményezett vitát interneten	12
Naponta egyszer hozzá szokott szólni valamilyen közéleti témájú hírhez az interneten	19
Közéleti témájú hírhez még sosem szólt hozzá az interneten	11

Forrás: Magyar Ifjúság 2012.

A 2012-es kutatás adatai nyomán elmondható, hogy a fiatalok szervezeti tagságtól függetlenül is fontos állampolgári értéknek vélik az önálló véleményalkotást, 63 százalékuk szerint elengedhetetlen a mindennapokban a másokétól független véleménynyilvánítás (mindössze 10 százalék véli úgy, hogy mindez nem fontos a jó állampolgárság szempontjából). A közügyekben való tájékozottság is hasonlóan jelentős szempontként fogalmazódik meg: a korosztály 45 százaléka úgy véli, hogy a helyi közélet ismerete elvárás a „jó állampolgárokkal szemben”. És közel ugyanennyien (44 százalék) érzik azt, hogy az országos közügyekben való jártasság is a jó állampolgár kritériumai közé sorolható (19-19 százalékuk nem tartja ezt a két szempontot fontosnak).

A konkrét cselekvés kevesek számára jelent alternatívát a közéleti-politikai kérdésekben való véleményalkotásra. Politikai akciókban való részvétel mindössze a korosztály 12 százalékát jellemzi, és a jövőben is mindössze a fiatalok 14 százaléka tervezi az ilyen jellegű eseményekben való részvételt. A leggyakoribb politikai-közéleti ügyeket érintő akciókban való aktivitás a petíciók aláírásához, aláírásgyűjtéshez, szórólapterjesztéshez, valamint sztrájkokban és tüntetéseken való részvételhez köthető.

Ahogy azt már korábban jeleztük, a közéletiség egyik markáns platformjává vált a világháló, amely az állampolgárok eltérő szerepeinek létrehozásával is együtt járt. A közéleti tartalmakat megosztó, azokat véleményező fiatalok aránya csekély, mindössze minden tizedik (12-12 százalék) 15 és 29 év közötti fiatal oszt meg és véleményez rendszeresen. Háromnegyedük (72-74 százalék) azonban egyáltalán nem mutat ilyen jellegű aktivitást az online közösségi színtereken.

Civil kapcsolatok a korábbi ifjúságkutatásokban

Módszertani korlátok

Az első országos ifjúságkutatás, az *Ifjúság2000* kérdőíve alapvetően a civil szervezetek ismeretére és a tagságra helyezte a hangsúlyt. A válaszadóknak egyrészt három általuk ismert szervezetet kellett megnevezniük (nyitott kérdés), míg a tagság relációjában a konkrét szervezetek helyett szervezeti profilok (szabadidős, politikai, egyházi, helyi érdekvédelmi stb.) közül választhattak. Egy további kérdés is vonatkozott a kérdőívben a civil kapcsolatokra, mely inkább az igénybevétel oldaláról közelítette meg a témát. A rendezvényeken való részvételre egy zárt kérdés formájában kérdeztek rá, mely kiegészült a rendezvények témáját, típusát érintő kérdéssel is. Tehát a 2000-es kérdőív alapvetően két irányból közelítette meg a szervezeti kapcsolatokat: egyrészt az ismertség, az igénybevétel, a látogatottság szempontjából, másrészt a tevékeny, formális részvétel, azaz a tagság oldaláról. Ez utóbbi egység azonban nem egészült ki a tagság nélküli részvétellel, így azok a fiatalok, akik ugyan részt vesznek civil szervezetek működésében, de nincs tagságuk, nem kerültek azonosításra.

Az *Ifjúság2004* kérdőíve nem törekedett a folytonosságra, a civil társadalmat érintő kérdései szinte teljességében különböztek a korábbi ifjúságkutatás során alkalmazottaktól. A tagságra való rákérdezés maradt egyedülként meg ebben a kérdőívben is, részben egy zárt kérdés formájában kérdeztek rá a tagság meglétére, illetve a szervezet profiljára a 2000-es kérdőívhez hasonló módon. A korábbi lekérdezés tanulságaként emelődhetett be a tagságot és a tagság hiányát érintő indoklás, amely kétségkívül a fiatalok igényeinek, preferenciáinak mélyebb megértését szolgálja. Ennek ellenére nyitott kérdés lévén, a feldolgozás alacsony szintű eredményességet tudott adni.

A korábbi két kutatáshoz viszonyítva a szervezeti kapcsolatok típusainak egy teljesebb megragadására törekedett az *Ifjúság2008*. A tagság mellett a szervezetek tevékenységében való részvétel és az általuk szervezett rendezvények látogatása is szerepet kapott. A folytonosságot szolgálta ugyanakkor, hogy a civil kapcsolatokhoz köthető szervezetek profiljai itt is meghatározásra kerültek, ekképpen jól nyomon követhető az egyes közösségek állandó népszerűsége, míg mások egyértelmű háttérbe kerülése (háttérben maradása). Ez volt az első olyan kutatás, mely a korosztályt célzó szolgáltatások (pl. kultúrház, közösségi tér, helyi ifjúsági önkormányzat, sportpálya, hagyományőrző közösségek) meglétére és egyben szükségszerűségére is rákérdezett. E kérdés nyomán releváns információ született a fiatalok számára nyújtott – túlnyomó részben a civil szféra hatáskörébe tartozó – szolgáltatások elérhetőségéről, hiányosságairól. Emellett az ifjúsági szolgáltatások közül az ifjúsági irodák külön figyelmet kaptak: e közösségi terek látogatottságának gyakoriságára vonatkozó kérdésként ez is helyet kapott a kérdőívben. A helyi civilek nyújtotta lehetőségek eredményességét célzó helyzetkép felvázolását segítette továbbá az is, hogy a fiatal célcsoportnak szervezett programok meglétére, látogatottságára is rákérdeztek a kutatók.

A *Magyar Ifjúság 2012* kérdőíve meghagyva a 2008-as kutatásban megjelenő alapkérdést, a szervezeti kapcsolatok sokféleségét helyezte középpontba, mélyebb megismerést

nem célzott meg a civil kapcsolatok és a célcsoportot érintő szolgáltatások terén. Ehelyütt azonban fontos megjegyezni egy módszertani problémát. Míg a tagság és a szervezetek munkájában való aktív tevékenység részvételalapú, addig a rendezvények látogatottsága csak részben az: hiszen például egy ruhaosztási akcióra ellátogató rászorul mint igénybevevő jelenik meg, és nem mint a civil társadalom aktív résztvevője. Ezt az érdemi különbséget azonban nem tudja kezelni ez a kérdés és a hozzá kapcsolódó válaszlehetőségek.

Összességében elmondható, hogy az eddigi ifjúságkutatások kérdőívei kevésbé koncentráltak a civil társadalom szolgáltatásalapú igénybevételének mélyebb vizsgálatára. Ahogyan a korosztály e téren mutatott preferenciáinak alaposabb feltárására, szükségleteinek, igényeinek választási mechanizmusokban megjelenő hatásainak megismerésére is alig volt példa. A szervezeti tagság az egyetlen jellemző, amelynek alakulása végigkísérhető a négy kutatás eredményeiben. Ekképpen a fiatal korosztály civil kapcsolatainak, aktív részvételének csak egy részét sikerül megragadni kontinuitásában. Miközben a 2008-as és 2012-es mérések már lehetővé teszik a szervezeti kapcsolatok három ágának (tagság, tevékeny részvétel, rendezvény látogatása) nyomkövetését, e szervezetek szolgáltatás alapú feldolgozását, a fiatalok ezekhez kapcsolódó preferenciáinak felmérését csak a 2008-as adatfelvétel végezte el.

Mivel a vizsgált 12 év alatt 4 különböző kérdőív volt használatban, csupán néhány kérdés folytonosságának vizsgálatára nyílt lehetőségünk. Az alábbiakban az egyes kérdőívek eredményeinek önálló feldolgozása teszi lehetővé az időbeli változások követését, így az összehasonlíthatóság csak korlátozott mértékű lehet.

Ifjúság2000

2000-ben a 15–29 éves korosztályból a fiatalok többsége (54 százalék) csak egy szervezetet ismert, harmaduk kettőt, 12 százalékuk pedig hármat is tudott említeni. A legnépszerűbb szervezetnek a cserkész- (49 százalék) és úttörőközösségek (27 százalék), a politikai ifjúsági szervezetek (Baloldali Ifjúsági Társulás: 14 százalék; Fidelitas: 9 százalék) és a hallgatói önkormányzatok szerveződései (6 százalék) voltak. Fontos megjegyezni, hogy az országos szervezetek túlsúlya domináns volt a mérés időszakában, a fiatalok lakhelyén működő szervezettel mindössze a korosztály 8 százaléka találkozott már, megyei szintű szervezettel pedig mindössze 1 százalékuk.

A szervezetekkel való aktív kapcsolat azonban már kevesebb fiatal számára volt vonzó. Szervezetek által koordinált rendezvényen a korosztály tizede (12 százalék) vett már részt. A leggyakrabban látogatott rendezvények a sport-, a szórakozás és a kulturális tevékenységek köré szerveződők voltak. Hasonló a helyzet a szervezeti tagság esetében is: a korosztály mindössze 16 százaléka volt tag valamilyen szervezetben. Többségük (88 százalék) egy szervezet életében vett részt ilyen formában, néhányuk (12 százalék) két szervezetben is rendelkezett tagsággal. A legnépszerűbb szervezetek egyházakhoz kötődtek (7 százalék), ugyanakkor ahogy a kapcsolatok, úgy a tagság terén is magasan preferáltak voltak a szabadidős szervezetek (4 százalék) is. Emellett a szakszervezetek (2 százalék) és a diákszervezetek (2 százalék) is elől végeztek a népszerűségi listán.

Ifjúság2004

2004-ben a 15–29 éves korosztály 15 százaléka volt tagja valamilyen szervezetnek. Elsősorban a különböző sportágakhoz köthető szervezetek vonzották a fiatalokat, a tagok 48 százaléka ilyen jellegű közösséghez tartozott. Emellett az egyházakhoz köthető (15 százalék), illetve a kulturális-hagyományörző profillal működő (12 százalék) szervezetek, valamint a diákszervezetek (7 százalék) voltak népszerűek. Ezzel párhuzamosan a karitatív vagy segítő célú szervezett közösségek, illetve a politikához kapcsolódó szervezetek bizonyultak a legkevésbé (1-2 százalékuk említette) preferáltaknak az ifjúsági korosztály körében.

A 2004-es kutatás adataiból arra is választ kaptunk, hogy a szervezeti tagság milyen motivációknak volt köszönhető, valamint arra is, hogy mi tartotta ekkoriban távol a fiatalokat az ilyen jellegű aktív közéleti szerepvállalástól. Tagsági motivációnak elsősorban a társasági élmények megélése számított, a korosztály 45 százaléka indokolta ezzel aktivitását. Emellett fontos tényezőként szerepelt az érdekképviselet e formában való megvalósulása (28 százalék), a közösségi ügyekért való tenniakarás (22 százalék) is. Valamint a szervezeti tagok közel hatoda (17 százalék) említette elsődleges vagy másodlagos szempontként, hogy környezete szorgalmazása, javaslata játszott főszerepet választásakor.

Azon fiatalok körében, akik a megkérdezés idején nem voltak semmilyen szervezetnek tagjai, két fő kifogással indokolták e téren mutatott passzivitásukat. Részben az időhiány mutatkozott jelentősnek: a korosztály kétharmada (64 százalék) hivatkozott erre indoklásában. Ugyanakkor erős szempont volt a fiatalok szkepticizmusából is fakadó érdektelenség: 65 százalékuk számára a szervezeti tagság nem jelentett alternatívát, nem érezték, hogy a korosztályuk számára érdekes tartalmat vagy bármilyen pluszt adna a közösségi élmények e formában történő megélése.

Ifjúság2008

A 2008-as országos ifjúságkutatás eredményei a korábbi két lekérdezés adataihoz képest csökkenő szervezeti érdeklődést rögzítettek. Ekkor mindössze a korosztály 9 százaléka volt tagja civil szervezetnek, ezen felül pedig további 27 százalékuknak volt a tagságon kívüli kapcsolata⁷ szervezetekkel. Tehát 2008-ban a 15–29 évesek közül csupán minden harmadik (32 százalék) fiatal járt már a civil társadalom valamely szervezeti szereplője által rendezett eseményen vagy vett részt tevékenyen ilyen közösségek munkájában akár tagként, akár tagság hiányában érdeklődőként.⁸

A korábban tapasztalt érdeklődési területek 2008-ban is megmaradtak: a szabadidős, a sport- és a diákszervezetek voltak a legnépszerűbbek a vizsgált korosztályban. Ezzel szemben a legkisebb mérvű érdeklődés és aktivitás a politikai, humanitárius/érdekvédelmi, valamint az egyházi szervezetek környezetében volt tapasztalható a felmérés idején.

2008-ban az állampolgárokat elérő, részben civil szervezetek által nyújtott szolgáltatások egy része alacsony határfokkal működött. Ilyen jellegű szolgáltatásokról, illetve az azoknak helyt adó intézményekről, szervezeti platformokról csak minden második fiatal (56 százalék) értesült 2008-ban, miközben hatoduk (17 százalék) nem is tudott ilyen léteiről. A kultúrházak, könyvtárak, sportpályák a fiatalok döntő többségének elérhetőek és

szükségesek is voltak. A korosztály jó részének a közösségi élményeket nyújtó szervezeti és tevékenységi formák, szolgáltatások⁹ is hozzáférhetőek voltak, ám a szükségesség az akkori adottságoknál, lehetőségeknél magasabb fokúnak bizonyult. Számos terület esetében létezett a korosztályban egy 20–30 százaléknyi réteg, mely ezek életre hívását igényelte, hiszen a lekérdezés idején nem állt rendelkezésre (illetve nincs tudomásuk róla) effajta szolgáltatás vagy azt nyújtó közösség, intézményi háttér.

5. táblázat. *Fiataloknak szóló elérhető szolgáltatások és intézmények megléte, valamint az ezek iránti igény¹⁰ 2008-ban (N=8076; százalékos arány)*

	Van	Van rá igény
Művelődési ház, kultúrház, ifjúsági ház	93	83
Ifjúsági tanácsadó, információs iroda	35	75
Teleház, e-Magyarország pont (ingyen internet)	47	75
Klubhelyiség vagy ehhez hasonló találkozóhely a fiataloknak (ami nem a kocsmá)	45	80
Pályaválasztási, munkahely keresési tanácsadás	42	80
Könyvtár	90	81
Ifjúsági önkormányzat, ifjúsági parlament	22	62
Települési/kerületi diákönkormányzat, diákparlament (tehát nem iskolail)	18	60
Sportpálya, sportolásra alkalmas hely	90	85
Egyházhoz kapcsolódó ifjúsági csoport, szervezet (pl. bibliaóra, gyermekmegőrzés stb.)	50	65
Hagyományőrző egyesület, néptáncsoport	61	71
Környezetvédelmi, település szépítési egyesület	40	76
Droggal, alkohollal, szenvedélybetegséggel kapcsolatos tanácsadás	38	79
Egészséggel kapcsolatos tanácsadás	52	80
Amatőr kulturális egyesület (színjátszók, zenészek stb.)	51	73

Forrás: Ifjúság2008.

Az információszolgáltatáshoz, tanácsadáshoz köthető elemek hozzáférése is korlátozottnak tekinthető, hiszen az ifjúsági irodák, volt e-Magyarország pontok, a pályaválasztási tanácsadás vagy a közösségi terek csupán a fiatal korosztály egy szeletét érték el. Mindközben az ezek iránti igény jóval magasabb volt, a fiatalok túlnyomó többsége szükségét érezte ezek meglétének, hatékony működésének. A közeleti aktivitás ifjúsági korosztályt érintő fontos eleme a helyi ifjúsági életben való aktív részvétel. A 15 és 29 év közöttiek ötöde számolt be arról 2008-ban, hogy akár ifjúsági, akár települési önkormányzat elérhető közelségben lenne számára, tizedük pedig nem is tudott ilyen közösségi formák létezéséről. Az igény azonban itt is kiemelkedő volt, több mint a korosztály kétharmada elengedhetetlennek tartotta az ilyen jellegű aktív ifjúsági közösségek működését.

Saját környezetében elérhető, fiatalok számára szervezett programokat a korosztály fele (52 százalék) tudott említeni. Ennél valamivel kevesebben (42 százalék) voltak azok a fiatalok, akik környezetében működnek olyan egyházi vagy civil szervezetek, melyek a fiatalok számára nyújtanak tanácsadást vagy programokat. A lehetőségek korlátozottsága mellett nem csoda, ha a fiataloknak szóló eseményeken való részvétel kevesek számára rendszeres tevékenység: mindössze 6 százalékuk gyakori látogatója az ilyen jellegű programoknak. A 15–29 éves fiatalok 45 százaléka még sosem vett részt helyi szervezet ifjúsági elérést célzó programján, 42 százalékuk jelezte, hogy alkalmanként el szokott látogatni ilyen rendezvényre.

2008-ban az információáramlást, a közösségi élményeket, valamint a segítségnyújtást is magában foglaló ifjúsági irodák helyzete sem mutatott rózsás képet. A célcsoport, azaz a fiatal korosztály túlnyomó többsége (81 százalék) még sosem keresett fel ifjúsági irodát. Rendszeres látogatónak mindössze a korosztály 4 százaléka számított, ritkán betérő vendégnek pedig 10 százalékuk. A 15–29 éves fiatalok 5 százaléka pedig még egyáltalán nem hallott ifjúsági irodákról.

Európai uniós kitekintés

Uniósszerte az ifjúsági szervezetek tevékenységében. Magyarországon ez az arány már jóval alacsonyabb: a fiatal korosztály 28 százalékáról állítható, hogy a közelmúltban tevékenyen részt vett valamely szervezet életében.

A korábbi hasonló tematikájú Eurobarometer (2013) jelentés adataihoz mérten látható a fiatalok e téren mutatott aktivitásának csökkenése. 2013-ban még a 15–30 éves korosztály 56 százaléka vett részt a lekérdezést megelőző egy évben valamilyen szervezet tevékenységében. Magyarországon ez az arány 37 százalék, ami szintén magasabb a 2014-eshez viszonyítva.

Az Unió tagállamait vizsgálva látható, hogy a bolgár fiatalok mutatkoznak leginkább passzívnak e téren: 80 százalékuk nem vett részt szervezetek működésében egyéves távlatban. Magyarország ebből a szempontból Románia után a harmadik legkevesbé aktív térség. A magyar fiatalok 72, a román fiatalok 77 százalékának nincs semmilyen szervezeti kapcsolata, így e két ország is a sereghajtók csoportjába tartozik. Az aktív szervezeti kapcsolatok leginkább a holland fiatalok körében jellemzőek, a korosztály 67 százaléka rendelkezik ilyennel, őket követik az ír (66 százalék), valamint a svéd fiatalok (65 százalék).

A legnépszerűbb szervezettípusok a sporthoz, az ifjúsághoz és a helyi közösségekhez köthetőek mind uniós szinten, mind Magyarországon. A legkevesbé népszerűek egyértelműen a politikával kapcsolatos szervezetek, de az emberi jogi/humanitárius és a környezetvédelemmel, környezettudatossággal foglalkozó szervezeteket is alig preferálják a fiatalok.

A civil aktivitás egy további aspektusa az önkéntes tevékenységek végzésének gyakoriságában is mérhető. 2014-ben az Unió fiatal állampolgárainak éppen negyede végzett önkéntes munkát a megkérdezés előtti 12 hónap során (Eurobarometer 2014). A magyar fiatalok körében az önkénteskedők alulreprezentáltak az uniós átlaghoz képest, mindössze 18 százalékuk végzett valamilyen tevékenységet önkéntes alapon a vizsgált időszakban. Ezek közül legtöbben (EU28: 66 százalék, Magyarország: 80 százalék) helyi közösségek formálása érdekében tették ezt meg, de az országos közösségszervezés is markáns szempont az önkéntes fiatalok számára (EU28: 27 százalék, Magyarország: 23 százalék). Az önkéntesek bevállása alapján egyértelmű, hogy a karitatív-segítő tevékenységek jutalma alapvetően természetbeni elismerés, bármilyen formális elismerés csak az önkéntes munkák csekély hányadával járt együtt. Az Unióban élő önkéntesek 27 százaléka, Magyarországon 23 százalékuk kapott valamilyen igazolást tevékenységéről.

Magyarországon a fiatalok önkéntes tevékenysége részben humanitárius célokat szolgál (32 százalék), részben oktatási/képzési/sporttevékenységhez (29 százalék) köthető. Emellett azonban az állatok gondozása (16 százalék), valamint a környezettudatosság (14 százalék) is kiemelkedő szerephez jut. Az önkéntes munka terén a legkevésbé preferált területeknek a politikai, vallási és emberi jogi programok (8–8 százalék) számítanak. Az Unió egészét vizsgálva is hasonló felosztást láthatunk: a humanitárius szervezetek állnak az élen, az önkénteskedők 44 százaléka ilyen jellegű programok résztvevője volt. Emellett az oktatáshoz/képzéshez/sportoláshoz köthető önkéntes tevékenységek is sokak számára bizonyulnak vonzóknak (40 százalék). A magyarországi eredményekkel ellentétben azonban a politikához kötődő tevékenységek (8 százalék) mellett elsősorban a növény- és állatvilág és a környezet védelme (9–9 százalék) jut kisebb szerephez.

Összefoglalás

A 2000 óta négyévente sorra kerülő országos ifjúságkutatások meglehetősen korlátozott összevethetősége ellenére annyi azért állítható, hogy egyre kevesebb fiatal tagja valamilyen szervezetnek, illetve mutat velük bármilyen fokú kapcsolódást (6. táblázat). Mind a modern, tagságon alapuló, mind a posztmodern formák európai összevetésben erősen az uniós átlag alatt maradnak¹², és csökkenő trendet mutatnak. „A magyar fiatalok rendkívül vékony rétegét éri el az ifjúsági civil társadalom, és ez a réteg az elmúlt években vékonyodott el” (Oross 2013:309). A preferenciasorrend a legutóbbi három mérés alatt keveset változott, a szabadidős és diákszervezetek, valamint sportoláshoz köthető közösségek a legkedveltebbek, miközben a politikai szervezetekhez való tartozás elenyésző mértékű.

Ugyanakkor ahol összevethetőek az adatok, ott a tagi viszonyok és az általános jellemű kapcsolódás közti különbség mintegy háromszoros. Több elemzés is rámutatott, hogy az új (posztmodern) formák megjelenésének okait – az érdektelenségen túl – a modern formák elégtelenné válásában is kell keresnünk. Ezeknek egyik jelentős csoportja a szervezetek működtetésének jogi és pénzügyi követelményei, azaz mindazok a jogszabályi

keretek, amelyeket a civil szervezeteknek a bejegyzés, illetve közhasznúvá válás érdekében be kell tartaniuk. A fiatalok túlnyomó többsége a megszokott, tagságon alapuló részvételi formákhoz elutasítóan áll hozzá (és persze részben ennek az is oka, hogy nem hagyják „odaállni”). A többség ugyanis nem látja értelmét annak, hogy e keretek között fogalmazza meg közösségi, társadalmi szükségleteit, nem talál olyan közösségi élményt, amelyért érdemes lenne szervezethez tartozni. „Nem hisznek abban, hogy egy ifjúsági szervezetben, informális közösségben vállalt szereppel és egyéni akaratuk, elszántságuk gyakorlásával hatással lehetnek helyi, regionális vagy akár országos folyamatokra” (Kárpáti 2010 T/1 14). Hiszen a politika, a média, a felnőtt társadalom sem azt közvetítik felénk, hogy a település, a régió, az ország és azon belül az ő sorsuk végső soron rajtuk, az általuk képviselt szándékokon, érdekeken is múlik. És miután ezen közösségi élmények nem segítenek megalapozni a közéleti aktivitást, többségüknek nincsen tudomása arról, hogy miképpen lehetnek az őket érintő döntések alakítói, befolyásolói. Pedig ma már egyre kevésbé akadály az információhoz való hozzáférés, vélhetőleg egyszerűen az érdektelenség idézi elő a korosztály illetően állapotát, a tapasztalat és a kutatások azt mutatják, hogy míg a fiatalok bizalmatlanok a hagyományos intézményi formákkal, befogadóbbak az „alternatív” aktivitásokkal szemben (közösségi hálózati ad hoc kezdeményezések, tiltakozó megmozdulások stb.).

6. táblázat. Szervezeti kapcsolatok arányának változása a 15–29 évesek körében 2000–2012 között (százalékos arány)

	Ifjúság 2000	Ifjúság 2004	Ifjúság 2008	Magyar Ifjúság 2012
Szervezeti tagság	16	15	9	10
Szervezeti programon való részvétel	12	n. a.	12	10
Szervezetek tevékenységében való részvétel	n. a.	n. a.	15	7
Szervezetekkel való bármilyen jellegű/mélységű kapcsolatok ¹³ aránya összesen	–	–	32	27

Forrás: Ifjúság2000; Ifjúság2004; Ifjúság2008; Magyar Ifjúság 2012.

A modern-posztmodern megkülönböztetésnek semmiképpen nincs értéktartalma, ne gondoljuk tehát, hogy a modern részvételi formákat el kéne felejteni, és helyettük kizárólagosan a posztmodern keretekben megvalósuló részvételi formákra kellene figyelni, vagy éppen fordítva: foggal-körömmel ragaszkodni a modern formákhoz. Egyfelől ugyanis szükség van azokra a szervezetekre, amelyek az igazgatás számára érthetően, sokszor az ő képükre formálva működnek, hiszen ezeken keresztül az önkormányzat, kormányzat, intézmények számára érthetőbben kommunikálható az ifjúsági vélemény és akarat. Másfelől a mai társadalom gyorsabban alakul, a mai ifjúsági identitás komplexebb annál, mintsem hogy ezt a XX. századi lassú és adminisztratív keretek közé szorított világkép követni lenne képes.

A pusztán szervezettségi adatokra támaszkodó értelmezéseket tehát azért is érdemes óvatosan kezelni, mert a XXI. század elején – ellenpontoszva a XX. század tömegszervezeteit, illetve az ott létrejövő „nyakkendőért legitimitást” rejtett pszichológiai szerződését – már nem kizárólag a taglétszám, hanem a szolgáltatás, illetve annak igénybevétele jelentheti a szervezeti legitimitást és a társadalmi hatást. És így válik a tábork ifjúsága a fesztiválok ifjúságává.

Irodalom

- Anheier, Helmut–Glasius, Marlies–Kaldor, Mary (szerk.) (2004): *Globális Civil társadalom I.* Budapest:Typotex.
- Azzopardi, Anthony–Furlong, Andy–Stalder, Barbara (2003): *Sebezhető ifjúság – sebezhetőség az oktatásban, a munkavállalásban és a szabadidőben Európában – perspektívák.* Szeged:Belvedere.
www.ifjusagsegito.hu/belvedere/sebezhetoseg.pdf, letöltve: 2013. 03. 16.
- EUROBAROMETER (2013): *European Youth: participation in Democratic Life.* Flash EB375., http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_375_en.pdf, letöltve: 2015.01.20.
- EUROBAROMETER (2014): *European Youth.* Flash EB408., http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_408_en.pdf, letöltve: 2015.04.24.
- Huszár Ákos (2009): *A kritikai elmélet rekonstrukciója. Újosztály-elméletek és civiltársadalom-elméletek a rendszer-váltás időszakában.* Budapest:Napvilág Kiadó.
- Kárpáti Árpád (2010): A civil ifjúsági szektor és kapcsolatai. In: Földi László–Nagy Ádám (szerk.): *Ifjúságügy, ifjúsági munka, ifjúsági szakmómódszertani kézikönyv.* Budapest:Mobilitás-Istt-Új Mandátum.
- Nagy Ádám–Nizák Péter–Vercseg Ilona (2014): *Civil társadalom, nonprofit világ.* Budapest:Uisiz Alapítvány.
- Gross Dániel (2013): Társadalmi közérzet, politikához való viszony. In: Nagy Ádám–Székely Levente (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012 – Tanulmánykötet.* Budapest:Kutatópont. 283–315.
- Pérez-Díaz, Víctor (1998): The public sphere and the European Civil Society. In: Jeffrey, Alexander C. (eds.): *Real Civil Societies Dilemmas of Institutionalization.* London:Sage.

Jegyzetek

- 1 Szervezeti tagság és/vagy szervezetek tevékenységében való részvétel és/vagy szervezetek rendezvényén való részvétel.
- 2 Ide tartozik az Alkotmánybíróság, a köztársasági elnök, az Országgyűlés, a kormány és a bíróságok.
- 3 Ötfokú attitűdskála átlaga, melyben a szélső értékek: 1 = egyáltalán nem bízik, 5 = teljes mértékben bízik.
- 4 1 = egyáltalán nem érdekl, 5 = teljes mértékben érdekl.
- 5 1 = egyáltalán nem bízik, 5 = teljes mértékben bízik.
- 6 Itt vizsgált tevékenységek: közéleti tartalmak megosztása, közéleti tartalmakhoz való hozzászólás.
- 7 Szervezetek tevékenységében való részvétel és/vagy szervezetek rendezvényén való részvétel.
- 8 A korosztály mindösszesen 2 százaléka kötődik egyéb, nem formális közösséghez.
- 9 Ilyenek voltak a kérdőívben szereplő egyházi szervezetekhez köthető szolgáltatások, hagyományőrző, környezetvédelmi, egészségtudatossággal kapcsolatos, amatőr kulturális tevékenységhez köthető szolgáltatások, illetve intézmények.
- 10 Függetlenül az adott szolgáltatások vagy intézmények meglététől.
- 11 Az Eurobarometer némiképp más korosztályt használ a magyar adatfelvételnél.
- 12 A nem uniós Svájcban a 15–18 évesek több mint fele (53%) fejt ki aktivitást sport vagy más szervezetben (Azzopardi–Furlong–Stalder 2003).
- 13 Szervezeti tagság és/vagy szervezetek tevékenységében való részvétel és/vagy szervezetek rendezvényén való részvétel.

Fotó/Gönczö Viktor